

Grzegorz Wodziński

Muzeum Więzienia Pawiak

83. rocznica egzekucji więźniów Pawiaka w Puszczy Kampinoskiej. Niemiecki plan eksterminacji inteligencji polskiej w ramach Akcji AB

21 czerwca 2023 roku obchodziliśmy 83. rocznicę egzekucji więźniów Pawiaka dokonywanych w ramach Akcji AB na terenach Puszczy Kampinoskiej, nieopodal wsi Palmiry. Uroczystości wspomnieniowe podzielone były na dwie części. Pierwsza z nich miała miejsce na dziedzińcu Muzeum Więzienia Pawiak Oddziału Muzeum Niepodległości w Warszawie, natomiast druga, na terenie cmentarza ofiar niemieckich represji w Muzeum – Miejscu Pamięci Palmiry. Obydwie uroczystości odbywały się w asyście honorowej Kompanii Reprezentacyjnej Wojska Polskiego. Muzeum Niepodległości w Warszawie reprezentowali: dr Beata Michalec – Zastępca Dyrektora ds. Programowych; Joanna Gierczyńska – Kierownik Muzeum Więzienia Pawiak Oddział Muzeum Niepodległości oraz dr Grzegorz Wodziński adiunkt w Muzeum Więzienia Pawiak Oddział Muzeum Niepodległości. Po wysłuchaniu okolicznościowych przemówień, delegacja Muzeum złożyła wieniec pod tablicą upamiętniającą wszystkie ofiary niemieckich egzekucji w Palmirach. Następnie przedstawiciele Muzeum złożyli kwiaty na grobach więźniów Pawiaka: marszałka Macieja Rataja, Jana Pohoskiego, Janusza Kusocińskiego oraz na kilku anonimowych mogiłach pawiackich więźniów.

Akcja AB

Dokładnie w dniach 20–21 czerwca 1940 roku Niemcy przywieźli do Palmir około 362 więźniów Pawiaka, w tym 82 kobiety.

Ekzekucje przeprowadzone w Puszczy Kampinoskiej nie stanowiły bynajmniej jednorazowej, indywidualnej akcji okupanta wobec więźniów Pawiaka. Wpisywały się one w szeroko zakrojoną akcję eksterminacji polskich elit, którą Niemcy przeprowadzali w ramach tzw. Akcji AB. Była ona poprzedzona akcją o kryptonimie „Inteligencja”, która trwała od września 1939 do wiosny 1940 roku. Podczas tej akcji Niemcy zamordowali około 100 tys. przedstawicieli polskich elit intelektualnych: profesorów wyższych uczelni, lekarzy, prawników oraz duchownych różnych wyznań. Wobec oporu narodu polskiego, w postaci wystąpień zbrojnych oddziałów partyzanckich oraz wzmożonej działalności podziemnej, Niemcy podjęli decyzję o przygotowaniu kolejnej akcji eksterminacyjnej, zakrojonej tym razem na jeszcze szerszą skalę.

Akcja AB była wymierzona przeciwko szeroko rozumianej elicie intelektualnej narodu polskiego. Według Niemców, tylko wykształceni Polacy mogli stanowić przeszkodę w pochodzie idei narodowego socjalizmu na podbijanych przez III Rzeszę terenach. Człowiek światły, wykształcony, odczytany, zdawał sobie bowiem sprawę z sytuacji geopolitycznej, w jakiej znalazła się Rzeczpospolita we wrześniu 1939 roku. Niemcy uważali, że ludność niewykształcona, prosta nie będzie stanowiła przeszkody w osadzeniu nowej, okupacyjnej władzy. Dla całej masy zwykłych ludzi bardziej istotne są kwestie zaspokojenia doczesnych potrzeb, niż zastanawianie się nad takimi pojęciami, jak: naród, państwo czy niepodległość. Ludzi przeznaczonych do eksterminacji określono mianem „polskiej warstwy przywódczej”, do której zaliczono m.in: duchownych katolickich, nauczycieli, lekarzy, handlowców, oficerów rezerwy, dziennikarzy oraz pisarzy. Już w marcu 1940 roku odbyło się spotkanie tzw. Rady Obrony Generalnego Gubernatorstwa, na której czele stał Hans Frank piastujący urząd Generalnego Gubernatora. Uważał on, że dla w miarę spokojnego funkcjonowania niemieckiej władzy na okupowanych terenach Polski, należy twardą ręką sprawować rządy, aby uniknąć zrywów zbrojnych ze strony Polaków. Ponadto stwierdził, że warunkiem zachowania spokoju w okupowanej Polsce będzie eliminacja trzech sfer społeczeństwa polskiego: inteligencji, Kościoła katolickiego oraz tzw. aktywnej polskości.

Nadzwyczajna Akcja Pacyfikacyjna (Akcja AB) rozpoczęła się pod koniec marca 1940 roku od masowych aresztowań na terenach

Generalnego Gubernatorstwa. Jednym z elementów akcji było wywożenie zatrzymanych osób do obozów koncentracyjnych na terenach III Rzeszy. Szczególne represje spotkały mieszkańców Warszawy, która stanowiła centrum polityczno-kulturalne ówczesnej Polski i należała administracyjnie do dystryktu warszawskiego. Mieszkańców stolicy osadzano w więzieniu na Pawiaku, które znajdowało się w ówczesnej Dzielnicy Północnej. Stamtąd transportowano ich do niemieckich nazistowskich obozów koncentracyjnych i zagłady lub bezpośrednio do miejsc egzekucji. Wśród zatrzymanych i osadzonych na Pawiaku warszawiaków lub aktualnie mieszkających w stolicy osób znaleźli się m.in.: marszałek Sejmu Maciej Rataj, przedwojenny wiceprezydent Warszawy Jan Pohoski, ks. Jan Gołędzinowski proboszcz parafii Chrystusa Króla na Targówku czy działacz socjalistyczny Mieczysław Niedziałkowski.

Akcja AB była przykładem najkrwawszych form represji i terroru stosowanego przez Niemców wobec ludności polskiej.

Grzegorz Wodziński